

смерти : на стороне жизни [Электронный ресурс] / Дмитрий Алексеевич Леонтьев // Электрон. дан. – М. : Институт экзистенциальной психологии и жизнестроительства. – Статьи. – [статья размещена 2004-12-19 14:25:11] – Режим доступа : WWW/ URL: <http://www.institut.smysl.ru/article/dead.php>, свободный. – 19.03.2010 г.

24. *Маноха И.П.* Человек и потенциал его бытия [Текст] / Ирина Петровна Маноха. – Киев.: "Стимул" К, 1995. – 270 с. 25. *Мартынюк И.О.* Жизненные цели личности : понятие, структура, механизмы формирования [Текст] / Игорь Орестович Мартынюк. – К. : Наукова думка, 1990. – 124 с. 26. *Москаленко А.Т., Сержантов В.Ф.* Смысл жизни и личность [Текст] / Алексей Трофимович Москаленко, Василий Филиппович Сержантов ; Отв. ред. А. А. Чечулин; АН СССР, Сиб. отд-ние. – Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1989. – 202,[2] с. 27. *Немировский В.Г.* Смысл жизни : проблемы и поиски [Текст] / Валентин Геннадьевич Немировский. – К. : Политиздат Украины, 1990. – 223 с. 28. *Осичнюк Е.В.* Смысл жизни... В чём он? [Текст] / Ефим Вениаминович Осичнюк. – Киев : Знание, УССР, 1987. – 47,[2] с. (Серия 2. Теория и практика научного коммунизма). 29. *Попов, Б.Н.* Взаимосвязь категорий счастья и смысла жизни [Текст] / Борис Николаевич Попов ; Отв. ред. Д.С. Макаров; АН СССР, Сиб. отд-ние, Якут. фил., Ин-т яз., лит. и истории. – М. : Наука, 1986. – 91 с. 30. *Резник, Ю.М.* Социология жизни : новая парадигма или междисциплинарный синтез [Текст] / Юрий Михайлович Резник // Вестник Московского университета. – 1996. – № 4. – С. 12-24. – (Серия 18. Социология и политология). 31. *Рошин, Д.Г.* Теоретический анализ интерпретаций категории "смысл жизни" в советском обществоведении [Текст] / Дмитрий Георгиевич Рошин // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. "Соціологічні дослідження сучасного суспільства : методологія, теорія, методи" / наук. ред. Бакіров В.С. та ін. – 2009. – № 844. – С. 128-132. 32. *Семенова, С.Г.* Odiun Fati как духовная позиция в русской религиоз-

ной философии [Текст] / Светлана Григорьевна Семенова // Понятие судьбы в контексте разных культур : [Сб. ст.] / Неретина С.С., Трофимова М.К., Гринцер Н.П. и др.; Рос. АН, Науч. совет по истории мировой культуры, Пробл. группа "Логич. анализ яз." Ин-та языкознания ; Отв. ред. Н. Д. Арутюнова ; Сост. Т.Б.Князевская. – М. : Наука, 1994. – 320 с. – С. 26-33. 33. *Словарь по этике / Счастье [Текст] / [Коллект. автор, Аверинцев С. С., др, Гусейнов А. А., Кон И. С.]. – 6-е изд. – М. : Политиздат, 1989. – 447 с. 34. Социологический энциклопедический словарь : На русском, английском, немецком, французском и чешском языках [Текст] / [Коллект. автор, Голенкова З.Т., Костомахина Л.П., Кречмар А.В. и др.]. – М. : Издательская группа ИНФРА М-НОРМА, 1998. – 481 с. 35. Стиль жизни личности : Теоретические и методологические проблемы [Текст] / [Коллект. автор, Ануфриева Р.А. ; Отв. ред. Сохань Л.В., Тихонович В.А.]. – К. : Наукова думка, 1982. – 372 с. 36. *Туааринов, В.П.* О смысле жизни [Текст] / Василий Петрович Туааринов. – Ленинград, 1961. 37. *Франкл, В.* смысле жизни [Текст] / Виктор Эмил Франкл // Человек в поисках смысла : Сборник. / Общ. ред. Л.Я. Гозмана, Д.А. Леонтьева / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с. 38. *Фролов, И.Т.* О смысле жизни, о смерти и бессмертии человека : (Научный, реальный гуманизм и нравственно-философские искания в истории русской культуры) [Текст] / Иван Тимофеевич Фролов. – М. : Знание, 1985. – 63 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Серия Философия; вып. 1). 39. *Чудновский В.Э.* Смысл жизни и судьба человека [Текст] / Вилен Эммануилович Чудновский // Общественные науки и современность. – 1998. – № 1. – С. 175-183. 40. *Яценко А.И.* Целеполагание и идеалы [Текст] / Александр Иванович Яценко. – К. : Наукова думка, 1977. – 275 с. 41. *May R.* Freedom and destiny [Text] / Rollo May. – N.Y.: Norton, 1981.*

Надійшла до редколегії 11.10.10

УДК: 316.61

Л.Ю. Кожекіна, асп.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ "СОЦІАЛІЗАЦІЯ" У СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

Аналізуються особливості тлумачення поняття "соціалізація" з точки зору соціології, філософії та соціальної психології. Підкреслюється міждисциплінарність даного поняття. Робиться висновок, що суть соціалізації можна зрозуміти лише за умови, коли особистість розглядається одночасно як об'єкт і суб'єкт соціального впливу.

Ключові слова: соціалізація, особистість, об'єкт та суб'єкт соціального впливу.

Аналізуються особливості інтерпретації поняття "соціалізація" з точки зору соціально-гуманітарних наук. Підкреслюється міждисциплінарність даного поняття. Делается вывод, что сущность социализации можно понять лишь при условии, когда личность рассматривается одновременно как объект и субъект социального влияния.

Ключевые слова: социализация, личность, общество, процесс, объект, субъект.

The peculiarities of interpretation of the notion "socialization" in terms of sociology, philosophy, and social psychology are analyzed. The interdisciplinarity of the notion is emphasized. It is concluded that the essence of socialization could be understood only when a person is regarded both as the object and the subject of social influence.

Key words: socialization, personality, object and subject of social influence.

Поняття соціалізації є класичним як в соціології. Воно лежить в основі розумінні багатьох явищ і процесів, що ведуть до становлення і функціонування особистості як суб'єкта соціальних відносин, визначають вектор її формування та взаємодії з суспільством. Проблема соціалізації розглядається спектром наукових дисциплін, серед яких особливе значення мають розробки з соціології, психології, антропології, педагогіки тощо. В силу міждисциплінарності в застосуванні даного поняття і деякої його змістовної розмитості, практично усі автори, які звертаються до поняття соціалізації, вважають за необхідне підкреслити неоднозначність тлумачень, суперечність трактувань цього терміну. Завданням цієї роботи буде уточнення теоретичного розуміння концепту соціалізації особистості та розкриття його змістовних характеристик.

Аналіз опрацьованої літератури дає можливість виділити декілька точок зору з цього питання. Так, наприклад, досить часто зустрічається думка, згідно якої введення цього терміну в наукову систему понять пов'язане з ім'ям Ф.Гідінгса, який в кінці XIX ст. у книзі "Теорія соціалізації" (1887) використав його у значенні, близькому до сучасного, як "процес розвитку соціальної природи людини" [Российская педагогическая энциклопедия, Т.2: с.359]. Деякі автори разом з ім'ям Ф. Гідінгса згадують також і французького соціолога та психолога Г. Тарда, який вживав це поняття для позначення про-

цесу інтеріоризації соціальних норм шляхом соціальної взаємодії [Ирхин, 2002: с.299; Циба, 2000: с.114-115]. Зустрічаються й інші думки. Наприклад, в одному з джерел вказується, що поняття соціалізації в соціології вперше було введено в науковий обіг Е. Россом у 1896 р. в статті "Соціальний контроль" в першому номері "Американського соціологічного журналу" [Проблема социального порядка]. Ще одне джерело стверджує, що пріоритет введення в науковий обіг поняття "соціалізація" належить Е.Дюркгейму. Даний термін він застосував для позначення відмінності предмету "науки про виховання" (специфічної теорії дюркгеймівської соціології) від предмету власне педагогічної науки.

Неоднозначність трактувань соціалізації пов'язана також з тим, що хоча соціалізація і є виключно важливою в будь-якому суспільстві, в реальності це вельми заплутаний і безсистемний процес. Соціалізація – процес внутрішньо суперечливий вже внаслідок того, що об'єктивно відображає суперечність життя суспільства.

Мета статті – проаналізувати сутність процесу соціалізації та провідні підходи до трактування даного поняття.

У сучасній науковій літературі існує досить широкий набір визначень соціалізації, які різняться залежно від розуміння авторами сутності й структури особистості. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні

індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються [Волков, Мостовая, 1998: с.159].

Якщо звернутись до класиків соціології, то, наприклад, Т. Парсонс відзначає, що прихід кожного нового покоління можна порівняти з нашествиям варварів, і лише процес соціалізації може забезпечити засвоєння норм гуртожитку цими "прибульцями" [Доган, Пеласси, 1994: с.111]. Так зване "варварське вторгнення нового покоління дітей має місце в будь-якому суспільстві. Під ним слід розуміти відсутність у дитини схем поведінки, пов'язаних з соціальними статусами разом з тривалим періодом біологічної зрілості". Така логіка міркувань співзвучна ідеї "методичної" соціалізації "Homo duplex" Дюркгейма, а соціалізація означає засвоєння цінностей культури і соціальних ролей, тобто є інкультурацією [Доган, Пеласси, 1994].

За Парсонсом, основна функціональна проблема, пов'язана з відношенням соціальної системи до системи особистості, стосується засвоєння, розвитку і утвердження в процесі життєвого циклу адекватної мотивації для участі в соціально значущих і контрольованих зразках дії. Суспільство, у свою чергу, повинно також адекватно задовольняти або винагороджувати своїх членів через такі зразки дії, якщо воно бажає постійно відтворюватися як система на основі цих дій. Це відношення утворює соціалізацію – цілісний складний процес, за допомогою якого індивіди стають членами соціального співтовариства і підтримують свій статус. Оскільки особистість – це засвоєна в процесі навчання соціальна організація індивіда, процес соціалізації має вирішальне значення для її формування і функціонування [Парсонс Т. Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/pars/pon_ob.php]. Отже, за Парсонсом, соціалізація є поєднанням індивідуальної мотивації з функціональними потребами суспільства.

На відміну від Парсонса, Е. Дюркгейм пов'язує поняття "соціалізація" з проблемами функціонування колективної свідомості, і перш за все, з передачею від покоління до покоління соціальних норм і традицій [Парсонс: с.129]. Він підкреслює, що будь-яке суспільство прагне сформувати людину відповідно до пануючих у ньому універсальних моральних, інтелектуальних і навіть фізичних ідеалів. Звичайно, зміст цих ідеалів залежить від історичних традицій, особливостей розвитку, соціального і політичного устрою суспільства, але в той же час в сучасних умовах соціалізація має багато характеристик, загальних або більш-менш схожих для різних суспільств [Российская педагогическая энциклопедия, Т.2: с.360]. В цьому напрямку розвиває розуміння соціалізації і Н.Смелзер, визначаючи відповідне поняття як таке, що описує шляхи, якими люди набувають досвіду і засвоюють установки, відповідні їх соціальним ролям. Соціалізація має дві цілі: сприяти інтеракції індивідів на основі соціальних ролей і забезпечити збереження суспільства завдяки засвоєнню його новими членами переконань і зразків поведінки, що склалися у суспільстві [Социальная психология, 2003: с.346].

Важливим внеском в розуміння процесу соціалізації є розділення двох проявів соціалізації, здійснене М. Вебером, а саме: *асоціативною*, переважно добровільною, і соціалізацією *інституційною*, такої, що здійснюється через засвоєння особистістю прийнятих суспільством норм за допомогою соціального заохочення і примушення [Касьянов В., Нечипуренко, 2001: с.130].

Наслідуючи традиції класичної соціології, у сучасній соціологічній літературі термін "соціалізація" часто трактується як "процес інтеграції індивіда у суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальні інститути, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на

основі яких формуються соціально-значущі риси особистості" [Соціологія, 2002: с.194].

В трактуванні поняття соціалізації з соціологією солідаризується і філософія [Солодовникова, 2007: с.32], в межах якої соціалізація визначається як "процес засвоєння і подальшого розвитку індивідом соціально-культурного досвіду, – трудових навичок, знань, норм, цінностей, традицій, що накопичуються і передаються від покоління до покоління, процес включення індивіда в систему суспільних відносин і формування у нього соціальних якостей" [Философский словарь]. Соціалізація включає як соціально контрольовані процеси цілеспрямовані на особистість дії (виховання), так і стихійні спонтанні процеси, що впливають на її формування. Таким чином, людина виступає як об'єкт, який формується у соціальному середовищі. Як слушно зазначає професор Авер'янов [Аверьянов], відмінна особливість сучасного наукового соціологічного підходу до тлумачення процесу соціалізації полягає в тому, що людина як суспільна істота обумовлена соціальним середовищем, яке і визначає рівень, повноту, адекватність та інші форми і види соціалізації. При цьому робляться зауваження з приводу того, що соціалізація, безумовно, визначається і певними вродженими якостями суб'єкта.

Проте повноцінним членом суспільства людина стає лише будучи і суб'єктом соціалізації, який засвоює соціальні норми і культурні цінності в єдності з реалізацією своєї активності, саморозвитком і самореалізацією в суспільстві. Одним з перших на це звернув увагу американський вчений, засновник теоретико-методологічного напрямку символічного інтеракціонізму Дж. Мід. Активна роль самої людини в процесі соціалізації, за Мідом, пов'язана з тим, що і суспільство, і соціального індивіда конститує сукупність міжіндивідуальних взаємодій [Российская педагогическая энциклопедия, Т.2: с.360].

Активна роль суб'єкта (у неявному вигляді присутня в багатьох інших визначеннях) підкреслюється в психологічних визначеннях даного процесу. Отже, в психології під соціалізацією прийнято розуміти: "увесь багатогранний процес засвоєння досвіду суспільного життя і суспільних відносин, який передбачає активну участь самої людини в освоєнні культури людських відносин, у формуванні певних соціальних норм, ролей і функцій, придбанні знань, умінь і навичок, необхідних для їх успішної реалізації" [Мещеряков, Зинченко]. При цьому в психологічних визначеннях поняття соціалізації підкреслюється, що цей процес нерозривно пов'язаний із спілкуванням і спільною діяльністю людей. За допомогою соціалізації люди навчаються жити спільно і ефективно взаємодіяти один з одним.

На значення взаємодії в процесі соціалізації звертає увагу також Т. Парсонс. У своїй роботі "Про структуру соціальної дії" він вказує: "Взаємодія є основним процесом, який в своїх різних формах і варіантах забезпечує зародження того, що на людському рівні ми називаємо особистістю і соціальною системою. Взаємодія робить можливим розвиток культури на людському рівні і додає культурі її значущість в детермінації дії" [Парсонс, 2000: с.191]. Проте, в психології вживаються ще два терміни, які деколи пропонують розглядати як синоніми поняття "соціалізація": "розвиток особистості" і "виховання".

Ідея розвитку особистості – взагалі одна з ключових ідей психології. Більш того, визнання особистості суб'єктом соціальної діяльності додає особливе значення ідеї розвитку людини: дитина, розвиваючись, стає таким суб'єктом, тобто процес її розвитку неможливий поза її соціальним розвитком, а значить, і поза засвоєнням нею системи соціальних зв'язків, відносин, поза включенням в них. За об'ємом поняття "розвиток особистості" і "соціалізація" в цьому випадку начебто співпадають, а акцент на активність особистості здається

значно чіткіше представленим саме в ідеї розвитку, а не соціалізації: тут він немовби пом'якшений, оскільки в центрі уваги – соціальне середовище, і підкреслюється напрям його впливу на особистість [Андреева, 2006: с.265]. Як же провести межу між поняттям "соціалізація" і поняттям "розвиток особистості"?

Як справедливо зазначає Л.Я.Авер'янов, соціальне середовище може справляти і негативний вплив на розвиток людини [Аверьянов]. Наприклад, у в'язниці високо соціалізована людина може почати деградувати. На процес соціалізації може впливати і несприятливе фізичне середовище. Обмежені можливості кліматичних і географічних умов можуть кардинально повернути процес соціалізації в іншу сторону і наповнити її абсолютно іншим змістом.

Розуміння процесу засвоєння соціальних норм, вмінь, стереотипів, формування соціальних установок і переконань, навчання прийняти в суспільстві нормам поведінки і спілкування, варіантам життєвого стилю, входження в групи і взаємодія з їх членами – як соціалізації має сенс, якщо спочатку індивід розглядається як несоціальна істота, і його несоціальність повинна в процесі виховання в суспільстві не без опору подолатися. У інших випадках застосування терміну "соціалізація" стосовно соціального розвитку особистості є надмірним.

Також слід розрізнити поняття "виховання" і "соціалізація". Виховання припускає вплив на молодого індивіда інших людей, вчителів, вихователів, середовища, соціальних інститутів освіти, культури тощо. Соціалізація ж є процесом виборчого засвоєння певних цінностей, ідентифікації особистості з ними, вироблення соціальних цілей життя, діяльності, вчинків [Головатий, 1999: с.37].

Іншими словами, поняття соціалізації ширше поняття виховання. Воно охоплює не тільки цілеспрямований планомірний педагогічний вплив на людину, але і неявні впливи на неї соціального середовища та їх результати, а також включає активну участь особистості у власному становленні [Головин, 2004: с.20].

В процесі соціалізації людина виявляє себе і як суб'єкт, здатний до вибору, соціальної дії не тільки через пристосування до матеріального і соціального середовища, але також через активну різноманітну діяльність у ньому, через прояв індивідуального творчого відношення до суспільного буття.

Тому виправданим і закономірним виглядає прийняте в соціальній психології визначення соціалізації як двостороннього процесу, що включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, а з іншого, – (що недостатньо підкреслюється в дослідженнях) процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом за рахунок його активної діяльності, активного включення в середовище [Андреева, 2006: с.266]. При цьому підкреслюється, що людина не просто засвоює соціальний досвід, але і перетворює його у власні цінності, установки, орієнтації. Цей момент перетворення соціального досвіду фіксує не просто пасивне його прийняття, але припускає творчу активність індивіда в застосуванні такого перетвореного досвіду, коли його результатом є не просто додаток до вже існуючого соціального досвіду, але його відтворення, просування на новий рівень. Розуміння взаємодії людини з суспільством при цьому включає розуміння як суб'єкта розвитку не тільки людини, але і суспільства, пояснює існуючу спадкоємність в такому розвитку. При такій інтерпретації поняття соціалізації досягається розуміння людини одночасно як об'єкта, так і суб'єкта суспільних відносин.

При впливі суспільства на особистість відбувається "привнесення" сукупності відносин суспільства у внутрішню структуру особистості з відповідними суб'єктивними перетвореннями і одночасно відбувається зворотний

вплив людини на суспільство [Волков Ю.Г., Мостовая, 1998: с.183]. Таким чином, можна погодитися з професором Ю.М. Резніком в тому, що зміст і спрямованість процесу соціалізації визначається двома основними тенденціями – типізацією (ухвалення правил поведінки, типових для певної спільноти) і індивідуалізацією (активний вплив особистості на своє соціальне оточення, створення нових, індивідуально забарвлених форм життя і досвіду) [Человек и общество, 2000: с.226].

Індивід соціалізується, включаючись в різні форми соціальної діяльності, засвоюючи характерні для них соціальні ролі. У цьому плані соціалізацію особистості можна розглядати як сходження від індивідуального до соціального. Разом з тим соціалізація припускає індивідуалізацію, оскільки вона необхідна для сходження до індивідуального. Людина засвоює світ культури вибірково, через свої інтереси, свій світогляд. Засвоюючи культуру, людина формує свої здібності, потреби, цінності [Якуба, 1996: с.95].

В аналізі проблеми розвитку особистості співвідношення соціалізації і індивідуалізації людини викликає багато суперечок. Суть даних суперечок полягає в тому, що одні вчені стверджують, що соціалізація заважає розкриттю творчих можливостей людини, інші ж вважають, що індивідуалізація особи – це негативна риса, яка повинна бути компенсована процесом соціалізації. Між тим, як відзначає А. А. Реан, соціалізацію не слід розглядати як процес, що призводить до нівелювання особистості, індивідуальності людини, або як антипод індивідуалізації. Скоріше, навпаки, в процесі соціалізації і соціальної адаптації людина знаходить свою індивідуальність, найчастіше складним і суперечливим чином. Соціальний досвід, що лежить в основі процесу соціалізації, не тільки засвоюється, але і активно переробляється, стаючи джерелом індивідуалізації особистості [Маклаков, 2001: с.486]. Тому немає соціалізації без індивідуалізації.

Це пояснюється, насамперед, тим, що немає однакових процесів соціалізації. Навіть близнята з однаковою спадковістю завжди виховуватимуться по-різному, оскільки не можуть постійно зустрічатися з одними і тими ж людьми, чути одні і ті ж слова від батьків, переживати одні і ті ж радощі і негаразди. У зв'язку з цим можна сказати, що кожен особистий досвід унікальний тому, що нікому в точності не вдається повторити його.

Отже, суть соціалізації можна зрозуміти за умови, коли особистість розглядається одночасно як об'єкт і суб'єкт соціального впливу. Соціалізація здійснюється не за допомогою механічного накладення соціальної "форми" на індивіда, а через його суб'єктивний світ, за допомогою взаємодії об'єктивних суспільних відносин з індивідуальністю людини як суб'єкта соціального спілкування і дії. Тому міра соціалізації кожної окремої людини є індивідуальною: вона тим вагоміша, чим вища соціальна активність особистості, потреба в творчості і розвитку власних здібностей. Соціалізована людина менш залежна від суспільства, від соціального середовища, оскільки вона може, досягнувши порогу соціалізації, самосоціалізуватися. Вона володіє більшою свободою для саморозвитку та самовираження і тим самим менше залежить від організацій – держави, партій тощо. Вона прагне до встановлення, перш за все, горизонтальних зв'язків, що дає ще більше свободи у вирішенні своїх особистих і суспільних задач.

1. Аверьянов Л.Я. В поисках своей идеи: Статьи и очерки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.socio.msu.ru/library>
2. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для вузов. – Аспект Пресс, 2006. – 363 с.
3. Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология: Учебник для вузов / Под ред. проф. В.И. Добренкова. – М.: Гардарики, 1998. – 244 с.
4. Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації // Форум права. – 2009. – №3. – С.156–161.
5. Головатий Н. Ф. Социология молодежи: Курс лекций / Н.Ф. Головатый. – К.: МАУП, 1999. – 223 с.
6. Головин Н.А. Теоретико-методологические основы исследования

ния политической социализации. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2004. – 288с. 7. *Доган М., Пеласси Д.* Сравнительная политическая социология / Пер. с англ. – М.: Соц.-полит. Журн., 1994. – 272 с. 8. *Ирхин Ю.В., Зотов В.Д., Зотова Л.В.* Политология: Учебник. – М.: Юристъ, 2002. – 511 с. 9. *Касьянов В., Нечипуренко В.* Социология права. Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 480 с. 10. *Маклаков А. Г.* Общая психология. – СПб.: Питер, 2001. – 592 с.: ил. 11. *Мещеряков Б., Зинченко В.* Большой психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/dict/index.php12. 12. *Парсонс Т.* О структуре социального действия. – М.: Академи ческий Проект, 2000. – 880 с. 13. *Парсонс Т.* Понятие общества: компоненты и их взаимоотношения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/pars/pon_ob.php. 14. *Проблема социального порядка в социологии Талкотта Парсонса* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.soc.lib.ru/su/>. 15. *Российская педагогическая энциклопедия* : в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М. : Большая рос. энцикл., 1993-1999. 16. *Рубчевский К.В.* Социализация личности: интериоризация и социальная адаптация // *Общественные науки и современность*. 2003. № 3. – С.147–151. 17. *Солодовникова И.В.* Социализация личности в зрелом возрасте:

опыт интерпретации// *Социологические исследования*. – 2007. – №2. – С.2. 18. *Социальная психология*: Хрестоматия: Учебное пособие для студентов вузов/Сост. Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М: Аспект Пресс, 2003.– 475 с. 19. *Социология* / за ред. В. Г. Городяненко. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – 560с. 20. *Социология*. Курс лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://soc.lib.ru/su/>. 21. *Столяренко Л.Д., Самыгин С.И.* 100 экзаменационных ответов по психологии.Экзаменационный экспресс-справочник [Электронный ресурс].– Режим доступа: <http://www.psylib.org.ua/books/stolsam/index.htm>. 22. *Философский словарь* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Dict_Fil_Index.php. 23. *Фролов С.С.* Социология. Учебник. Для высших учебных заведений. М.: Наука, 1994 – 256 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.soc.lib.ru/su/>. 24. *Циба В. Г.* Социология личности: системный підхід (соціально-психологічний аналіз) /В. Г. Циба. – К. : МАУП, 2000. – 217 с. 25. *Человек и общество (опыт комплексного изучения)* // Человек. Культура. Общество. – М., 2000. – Т. 2. – Вып. 3(4). – С. 212-240. 26. *Якуба Е.А.* Социология. Учебное пособие для студентов, Харьков: Издательство "Константа", 1996. – 176 с.

Надійшла до редколегії 13.10.10

УДК 316.74:316

А.В. Гринчук, соискатель

СОЦИОЛОГИЯ БЕЗОПАСНОСТИ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье показаны обстоятельства развития новой отрасли социологии – социологии безопасности. Институционализация социологии безопасности в Украине находится пока еще на начальном этапе. Важным условием ее развития есть возникновение социальных запросов субъектов государственного управления, на удовлетворение которых будет направлено развитие дисциплины.

Ключові слова: отраслевые социологические теории, риск, безопасность, социология безопасности.

У статті показані обставини розбудови нової галузі соціології – соціології безпеки. Інституціоналізація галузі соціології безпеки в Україні перебуває поки що на початковому етапі. Важливою умовою для її посилення є виникнення соціальних запитів суб'єктів державного управління, на задоволення яких буде спрямовано розвиток дисципліни.

Ключові слова: галузеві соціологічні теорії, ризик, безпека, соціологія безпеки.

The article describes the way of the development of sociology of security that is a new branch of sociology. The institutionalization of sociology of security is still in its beginning in Ukraine. An important factor for its development is the emergence of social demands from the side of public administration which could direct the development of this discipline.

Keywords: branch sociological theory, risk, security, sociology of security.

Исходя из известного высказывания "практика – критерий истины", можно утверждать, что развитие любой науки происходит на основе практики. Многие критически мыслящие ученые всего мира признают кризис современной науки. Они объясняют это тем, что рыночный потенциал самой науки есть низким в силу отсутствия реальной внутренней трансформации и реформ управления ее развитием. Общественные противоречия современности, глубокие изменения обществ в процессах трансформации и глобализации подталкивают ученых к пересмотру и продуцированию нового знания о меняющейся реальности.

Чем глубже социологи понимают сущность противоречий функционирования отдельных сфер общества, тем более интенсивно возрастает спрос на теории среднего уровня [Городяненко, 2001]. Поэтому не удивительно, что численность таких теорий уже насчитывает десятки разновидностей. Возникновение новых специальных и отраслевых социологических теорий есть ответом социологов на растущие требования общественной практики, на запросы субъектов управления, которые нуждаются в эффективных социальных технологиях для выполнения ими своих управленческих функций в новых жизненных обстоятельствах.

Новая социальная реальность, в которой нашло свое место разнообразие рисков и опасностей, аналогов которым не было раньше, активизирует социологов в таких новых направлениях, как социология риска и социология безопасности.

Научная проблема состоит в том, что имеет место трансформация структуры социологического знания, а научная рефлексия не успевает полноценно охватить все аспекты этого процесса.

При этом между представителями разных научных социологических школ возникает непонимание, поскольку не все они работают только на науку. Одни

работают на государство, другие на гражданское общество, третьи – на бизнес. Те субъекты, которые находятся при власти, провозглашают такую ценность как стабильность, которая есть для них условием удержаться при власти. Оппозиция, наоборот – инновация, риск и провозглашают, что необходимы изменения, реформы, под лозунгом "увеличить безопасность" [Отрешко, 2009]. Таким образом, можем зафиксировать конфликт между субъектами производства социологического продукта и его потребителями.

В научной литературе XXI век характеризуют как век осознания и преодоления природных, техногенных, социальных рисков и опасностей. Ученые всего цивилизованного мира, осознавая множественные угрозы и возможные катастрофы жизни человечества не только на локальном, но и на глобальном уровнях, которые приобрели уже глобальный характер, откликнулись на предостережения У.Бека, изложенные в его книге "Общество риска. На пути к другому модерну" [Бек, 2000] а также трудах Н.Лумана [Луман, 1994], Е.Гидденса [Гидденс, 1994] и других.

Очерченная проблематика современной социологии тесно связана с изучением безопасности, что выдвигает тем самым социологию безопасности в качестве одного из интегрирующих элементов в социальном познании, способствуя развитию условий для ее институционализации как отдельной социологической теории и научной дисциплины.

Институционализация социологии безопасности происходит благодаря приобретению ею атрибутивных характеристик автономной науки: проведение специальных социологических исследований, апробация на научных конференциях, круглых столах, в научных публикациях, образование ассоциаций, в которые объединяются специалисты этой отрасли, подготовка профессиональных кадров по специальности "Социология безопасности".